

ZAGADNIENIE 9

Styl klasyczny w muzyce

1) Styl przedklasyczny (galant) I połowa XVIII w.:

- a) twórczość kompozytorów francuskich (we Francji barok przyjął się późno i dość wczesnie przeszedł w styl wczesnoklasyczny): François Couperin, Jean Philippe Rameau, Louis-Claude Daquin, André Campra:
  - o muzyka klawesynowa (ordres: miniaturyzacja form, programowość w muzyce, linia melodyczna silnie zornamentowana, uproszczenie faktury – homofonia, twórcy: F. Couperin, J.Ph. Rameau, L.-C. Daquin)
  - o opera (elegancja, wytworność kostiumów, dekoracji, rekwizytów, obecność licznych scen baletowych, deklamacyjne traktowanie tekstu, twórcy: Campra *Merkure galant*, *L'Europe galante*, Rameau *Castor i Pollux*)
- b) twórczość synów J.S. Bacha:
  - o Wilhelma Friedemanna (organisty i autora muzyki organowej, fortepianowej, kameralnej, symfonii, kantat religijnych)
  - o Carla Philippa Emanuela (klawesynisty i autora podręcznika do nauki gry na instr. klawiszowych, twórcy symfonii, koncertów solowych, suit, sonat fortepianowych, pieśni)
  - o Johanna Christiana (autora muzyki klawesynowej, kameralnej oraz oper w stylu neapolitańskim)
- c) reforma opery Christopha Willibalda Glucka – zerwanie ze stylem szkoły neapolitańskiej, rezygnacja z popisu wirtuozowskiego, duże znaczenie tekstu słownego, rezygnacja z recytatywu secco na rzecz recytatywu accompagnato, wprowadzenie baletu na wzór opery francuskiej, nawiązanie do dramatu antycznego: wyekspozowanie chóru jako uczestnika akcji, komentatora i narratora; uwertura stanowi zapowiedź całego dzieła i jest z nim ściśle związana, rozbudowana orkiestra przypomina swym brzmieniem orkiestrę klasyczną; tematyka często mitologiczna, eksponowanie problemów etycznych (→ oświeceniowy dydaktyzm); współpraca Glucka z librecistą R. da Calzabigim, opery w nowym stylu: *Orfeusz i Eurydyka*, *Ifigenia w Aulidzie*, *Parys i Helena*
- d) działalność szkół przedklasycznych:
  - o berlińskiej (przedstawiciele: C.Ph. E. Bach, J. J. Quantz, C. H. Graun, Franz Benda, zapowiedź gatunków typowych dla klasycyzmu: symfonii, sonaty, koncertu solowego, pieśni, załączki klasycznych form: f. sonatowa)
  - o starowiedeńskiej (Georg Reutter, Georg Matthias Monn, Georg Christoph Wagenseil)
  - o mannheimskiej (Franz X. Richter, Jan Stamitz, Christian Cannabich, wykształcenie klasycznego składu orkiestry symfonicznej: kwartet-kwintet smyczkowy, podwójna obsada instr. dętych i para kotłów; wprowadzenie crescenda orkiestrowego)
- e) twórczość klawesynistów włoskich: Domenico Scarlatti i Domenico Albertiego
- f) twórczość instrumentalna Georga Philippa Telemanna (1681-1767)
- g) na gruncie muzyki religijnej twórczość kompozytorów w mniejszych ośrodkach klasztornych, którzy rezygnują z barokowej polifonii, z dużej obsady, upraszczają kompozycje, często wprowadzają elementy melodyki tanecznej (ludowej) – np. Johann Valentin Rathgeber (1682-1750), kompozytor i członek zakonu benedyktynów, Amando Ivanschiz (1727-1758) kompozytor pauliński.

2) Styl klasyczny w muzyce:

- a) gatunki typowe dla epoki:
  - o instrumentalne: sonata, koncert solowy, symfonia, kwartet smyczkowy; budowa cyklu sonatowego obecnego we wszystkich tych gatunkach: 1 część to forma sonatowa, 2 – wolna, o budowie ABA, AB, AA, może to być także temat z wariacjami, 3 – w cyklu czteroczęściowym to menuet, a u Beethovena scherzo, w cyklu trzyczęściowym jest to część szybka: rondo, forma sonatowa lub rondo sonatowe, 4 – szybka, rondo, forma sonatowa lub rondo sonatowe; koncert solowy jest zawsze trzyczęściowy, sonata – zazwyczaj trzyczęściowa, pozostałe gatunki posiadają zwykle 4 części
  - o gatunki wok.-instr.: opera (seria, buffa i singspiel, główny przedstawiciel: W.A. Mozart), pieśń (W.A. Mozart, L. van Beethoven)
- b) obsada wykonawcza utworów instr.:
  - o orkiestra symfoniczna (Beethoven znacznie ją rozbudowuje wprowadzając flet piccolo, kontrafagot, 3 puzony, 4 waltornie i zwiększając sekcję perkusyjną o bęben wielki, talerze i triangiel)
  - o preferowana obsada w muzyce kameralnej (kwartet smyczkowy: dwoje skrzypiec, altówka i wiolonczela)
  - o faworyzowane instr. solowe (fortepian, skrzypce)
- c) typ melodyki – budowa okresowa (w przeciwieństwie do budowy ewolucyjnej w baroku), śpiewność (zwł. w drugim temacie formy sonatowej i w wolnych częściach cyklu sonatowego)
- d) faktura – przeważa homofonia, polifonia występuje tylko lokalnie, np. w przetworzeniu formy sonatowej, czasem jako sposób budowania napięcia w dążeniu do kulminacji

3) Twórczość „klasyków wiedeńskich”:

- a) Józef Haydn:
  - o symfonie – ponad 100 utworów, zbudowanych początkowo z trzech, a w dojrzałym okresie twórczości z czterech części; symfonie z lat 60-tych XVIII w. wykazują jeszcze wiele cech stylu barokowego: obecność b.c., technikę koncertującą (czasami zbliżoną do concerto grosso), malarstwo dźwiękowe, polifonię, utwory z tego czasu to: cykl 3 symfonii pt. *Pory dnia*: nr 6 D-dur *Poranek*, nr 7 C-dur *Południe*, nr 8 G-dur *Wieczór*, symfonia nr 22 Es-dur *Filozof*, nr 31 D-dur *Hornsignal*;

utwory z lat 70-tych reprezentują styl okresu Sturm und Drang, pisane są niekiedy w molowych tonacjach, odznaczają się gwałtowną zmiennością nastrojów i pogłębieniem strony wyrazowej: nr 44 e-moll *Trauersinfonie*, nr 45 fis-moll *Pożegnalna*; w latach 80-tych wykształca się w pełni indywidualny styl Haydna, utwory są rozbudowane, brzmienie orkiestry staje się coraz bardziej masywne, powstaje wówczas sześć słynnych symfonii paryskich, nr 82-87, m. in. C-dur *Niedźwiedź*, g-moll *Kura*, B-dur *Królowa*, a także symfonia nr 92 G-dur *Oxfordzka*; lata 90-te stanowią kulminację twórczości symfonicznej Haydna; allegro poprzedzone wolnym wstępem, silnie skonstrastowane tematy formy sonatowej, nacisk położony na pracę przetworzeniową, śmiała harmonika: 12 symfonii londyńskich, nr 93-104, m.

in. G-dur *Niespodzianka*, D-dur *Cud*, G-dur *Wojskowa*, D-dur *Zegarowa*, Es-dur *Z werblem na kotłach*, D-dur *Londyńska*)

- o koncerty – ok. 50, na fortepian/klawesyn, skrzypce, wiolonczelę, baryton – rodz. *violi da gamba*, flet, trąbkę, róg, 2 rogi; budowa trzyczęściowa, klasyczne formy; tzw. koncerty fortepianowe przeznaczone pierwotnie na klawesyn, najsłynniejszy D-dur z elementami muzyki węgierskiej w finale
- o muzyka kameralna – ponad 80 kwartetów smyczkowych, m. in. op. 20 *Kwartety słoneczne*, op. 33 *Kwartety rosyjskie*, op. 50 *Kwartety pruskie*; tria fortepianowe, tria smyczkowe
- o muzyka fortepianowa – ponad 50 sonat, pierwsze pisane były jeszcze na klawesyn, obok utworów prostych technicznie występują bardziej rozbudowane i wirtuozowskie sonaty tzw. „dworskie”
- o dzieła wok.-instr. – **5 oratoriów**, dwa pierwsze utrzymane w stylu neapolitańskim, nacisk położony w nich na głosy solowe, trzy ostatnie – wpływ oratoriów Haendla, wyeksponowanie chóru: *Stabat Mater*, *Powrót Tobiasza*, *Siedem ostatnich słów Zbawiciela na Krzyżu*, *Stworzenie świata*, *Pory roku*; **14 mszy**, w ostatnich – zjawisko symfonizacji mszy, np. w *Nelsonmesse*, *Schöpfungsmesse*, *Harmoniemesse*; **kantaty**, **pieśni**, **opery** w stylu neapolitańskim wystawiane w teatrze książąt Esterhazy, m. in. *Armida*)

b) Wolfgang Amadeusz Mozart:

- o symfonie – ponad 40 utworów, początkowo składały się z 3 części i nawiązywały do stylu galant, ostatnie zbudowane często z 4 części, śmiałe harmonicznie, z elementami polifonii, gęste fakturalnie, zapowiadające w wolnych ogniach romantyczną nastrojowość, najważniejsze symfonie: g-moll KV 183, D-dur *Paryska* KV 297, D-dur *Haffnerowska* KV 385, C-dur *Linzka* KV 425, D-dur *Praska* KV 504 (3. częściowa!), Es-dur KV 543, g-moll KV 550, C-dur *Jowiszowa* KV 551
- o koncerty solowe – ok. 50 utworów na fortepian, 2 fortepiany, 3 fortepiany, skrzypce, dwoje skrzypiec, flet, klarnet, róg, fagot, podwójny na flet i harfe, wirtuozeria instrumentalna, rozbudowa partii orkiestrowych
- o muzyka kameralna – 24 kwartety smyczkowe, m.in. 6 dedykowanych Haydnowi; kwartet *Hoffmeister* D-dur KV 499; 3 kwartety *Pruskie*; kwintety smyczkowe, tria i kwartety fortepianowe, 32 sonaty na skrzypce i fortepian)
  1. divertimenti i serenady (m. in. serenada G-dur *Eine kleine Nachtmusik* KV 525)
- o muzyka fortepianowa – 18 sonat: utwory trzyczęściowe, o charakterze koncertowym, niektóre odbiegają swą budową od klasycznej konstrukcji cyklu sonatowego, np. *Sonata* A-dur KV 331, stopniowa rezygnacja z basu Alberta w lewej ręce, coraz częściej pojawiają się sonaty w tonacjach molowych; inne dzieła fort. – wariacje, rondo
- o muzyka wok.-instr. – **24 opery**, 3 rodzaje: **seria** – *Idomeneo*, *Mitridate*, *La clemenza di Tito* (*Łaskawość Tytusa*), **buffa** – *Così fan tutte* (*Tak czynią wszystkie*), *La finta semplice* (*Udawana naiwność*), *La finta giardiniera*, *Wesele Figara*, **singspiel** – *Czarodziejski flet*, *Urowadzenie z Seraju*, *Bastien i Bastienne*; szczególne miejsce zajmuje *Don Giovanni*, łączący cechy opery buffa i seria jednocześnie (*opera semiseria*); opery seria i buffa nawiązują do szkoły neapolitańskiej: wirtuozeria, wyeksponowanie partii solowych i zespołowych, libretto w języku włoskim;

singspiele: libretto w języku niemieckim, postaci ludowe, obok arii występują pieśni, dialogi mówione zamiast recytatywów, tematyka fantastyczna, sielankowa lub orientalna; **arie koncertowe i operowe**;

muzyka religijna (**msze, litanie, nieszpory**), m. in. *Missa solemnis* c-moll KV 139, tzw. *Spatzenmesse (Wróbla msza)* C-dur KV 220, *Msza koronacyjna* C-dur KV 317, niedokończone: tzw. wielka *Msza* c-moll KV 427, *Requiem* d-moll KV 626; **motety** (np. *Ave verum*)

c) Ludwig van Beethoven:

- 9 symfoni (C-dur, D-dur, Es-dur *Eroika*, B-dur, c-moll, F-dur *Pastoralna*, A-dur, F-dur, d-moll); w II symfonii po raz pierwszy scherzo zastępuje menueta; w *Eroice* eksperymenty w formie sonatowej: 3 tematy, trzeci w przetworzeniu, wolna część tego utworu to marsz żałobny, zaś finał to cykl wariacji; V symfonia – przykład wewnętrznej integracji cyklu: kolejne ogniwa nawiązują do pierwszej części pod względem rytmu, którego znaczenie jest tu nadrzędne; VI symfonia – zapowiedź programowości romantycznej, dzieło inspirowane przyrodą i życiem na wsi, kolejne jej części opatrzone tytułami; VII – nazywana przez Wagnera apoteozą tańca, brak w niej wolnej części (4 szybkie); VIII – powrót do klasycznych tradycji, menuet w cyklu, małe rozmiary utworu; IX – symfonia z wok.-instr. obsadą w finale, finał to rodzaj kantaty do słów *Ody do radości* F. Schillera, kolejność środkowych części cyklu została odwrócona; rozbudowa orkiestry symfonicznej
- uwertury (*Coriolan*, *Egmont*, *Leonora I, II, III*)
- koncerty solowe (5 fortepianowych: C-dur, B-dur, c-moll, G-dur, Es-dur; *Koncert skrzypcowy* D-dur, *Koncert potrójny* C-dur na skrzypce, wiolonczelę i fortepian; zjawisko symfonizacji koncertu, eksperymenty z formą: wejście solisty już na początku utworu – w IV i V koncercie fort., 3 kadencje wirtuozowskie w V koncercie, połączenie koncertu solowego z trzem fort. w *Koncertie potrójnym*)
- muzyka kameralna (kwartety smyczkowe, m.in. op. 130 B-dur, op. 133 *Wielka fuga* B-dur; kwintety smyczkowe, tria smyczkowe, 10 sonat na skrzypce i fort., m. in. *Wiosenna* F-dur op. 24, *Kreutzerowska* A-dur op. 47)
- muzyka fortepianowa – **32 sonaty**, m.in. *Patetyczna* c-moll op. 13, *Księżycowa* cis-moll op. 27, *Pastoralna* D-dur op. 28, *Waldsteinowska* C-dur op. 53, *Appassionata* f-moll op. 57, *Hammerklavier* B-dur op. 106; zwykle trzyczęściowe, eksperymenty z konstrukcją cyklu – sonata *Księżycowa*; orkiestrowe myślenie, olbrzymi ambitus, gęsta faktura – sonata *Hammerklavier*; bogata polifonia, fuga – ostatnie sonaty: op. 101 A-dur, op. 106 B-dur, op. 110 As-dur; duże znaczenie pracy przetworzeniowej; **wariacje**; m.in. nt. walca *Diabellego*; **bagatele** – np. *Dla Elizy*, **ronda**
- muzyka wok.-instr. – **opera** *Fidelio*, zdradzająca romantyczną nastrojowość; **arie koncertowe**; **91 pieśni**, m. in. *Adelajda*, cykl *An die ferne Geliebte* – *Do dalekiej ukochanej*; **msze**: C-dur op. 86 i *Missa solemnis* D-dur op. 123 – symfonizacja mszy; **oratorium** *Chrystus na Górze Oliwnej*; **Fantazja** c-moll op. 80 na fort., chór i ork.; **kantaty**, m. in. *Cisza morska i szczęśliwa podróż*)

4) Znaczenie zdobyczy muzycznego klasycyzmu w następnych epokach (romantyzm, XX w.)